

GEOGRAFIA

INTRODUCCIÓ

En el currículum de Ciències socials de l'etapa de l'Educació secundària obligatòria, els continguts sobre Geografia s'han centrat especialment en aspectes generals d'aquesta matèria. El Batxillerat, en canvi, és el cicle més adient per introduir els continguts més específics de Geografia, com són la relació de l'espai natural amb les activitats humanes i l'estudi dels àmbits econòmic, polític, social i cultural com a fets i processos de caràcter geogràfic.

L'estudi d'aquestes relacions i processos pot facilitar una visió global de les interaccions entre l'ésser humà i la naturalesa, així com la comprensió de les causes mediambientals, sociològiques, culturals i econòmiques d'aquestes interaccions, i pot servir també per preveure les conseqüències que comporta cada decisió que es pren sobre l'ús de l'espai. També cal destacar els valors ecològics que resulten de l'estudi d'aquesta matèria, entesos en el sentit més ampli de la paraula, és a dir, com els valors que promouen el manteniment de l'equilibri dinàmic entre la natura i l'acció humana, derivats de la identificació i coneixement dels riscos més importants per a la sostenibilitat del medi.

Les diferents escoles o enfocaments geogràfics han centrat la seva atenció en aspectes diversos i complementaris de la Geografia. Aquest fet permet que el currículum de Geografia al Batxillerat es pugui enriquir amb les aportacions més interessants de les diferents escoles i especialitats geogràfiques.

Amb tot, caldrà evitar que un enfocament eclèctic d'aquesta matèria pugui desorientar l'alumnat. És per això que cal definir un marc epistemològic que doni coherència a l'anàlisi i la interpretació geogràfiques. En aquest sentit cal assenyalar que la selecció d'objectius i continguts i l'organització d'aquest currículum de Geografia per al Batxillerat ha estat feta partint de dos principis fonamentals:

- a) Els fets i processos geogràfics es relacionen estretament amb la realitat social i econòmica.
- b) Els processos geogràfics tenen una expressió local o regional.

Aquests dos principis s'adeqüen a les capacitats lògicoformals dels alumnes i les alumnes d'aquest cicle, les quals es poden sintetitzar en: comprendre l'organització espacial i la seva pluralitat, percebre els problemes des d'un punt de vista territorial, reunir informació, analitzar fenòmens complexos i formular hipòtesis o interpretacions, i fer prediccions i buscar solucions alternatives. Aquestes capacitats d'interpretació i de síntesi permetran adquirir a l'alumnat una visió geogràfica de fenòmens diversos.

El caràcter global dels fenòmens geogràfics es tradueix en l'anàlisi geogràfica d'un territori, tant en l'existència d'una xarxa molt densa de relacions interactives entre els diversos elements i factors geogràfics, com en l'extensió —més enllà del territori estudiat— de les influències dels fenòmens geogràfics. No només les variables físiques —

com la circulació atmosfèrica o els corrents marins— tenen un caràcter global: les variables humanes —com ara el traspàs de primeres matèries, l'existència de fluxos demogràfics, o la circulació de capital o d'informació— han assolit una dimensió cada vegada més global, especialment intensa a les darreres dècades.

És per això que avui és molt difícil, per no dir impossible, l'anàlisi geogràfica d'una certa àrea, per exemple d'una ciutat o d'un país, si no es fa en relació amb el tot, amb la resta del territori. Aquesta globalitat, que fa impossible d'explicar la part sense el tot, aconsella no associar exclusivament la pràctica de l'anàlisi geogràfica a un únic àmbit territorial ni a una única escala d'anàlisi, sinó que convindrà aplicar els mètodes d'anàlisi geogràfics a una diversitat d'àmbits territorials, i alternar les escales d'anàlisi. Amb aquest plantejament, al Batxillerat es prioritza l'assoliment del mètode d'anàlisi geogràfica sense restringir els seus continguts a un àmbit territorial concret, sinó alternant d'una manera coherent l'aplicació d'aquest mètode a diversos i complementaris àmbits territorials. Amb tot l'àmbit territorial espanyol i, dins d'ell, l'àmbit territorial català, constituïran per raons de proximitat els marcs on s'exemplificaran les dimensions d'anàlisi i interpretació de l'espai.

En aquesta matèria s'utilitzen els conceptes d'espai i territori perquè els dos termes són prou importants. El concepte d'espai, que pot ser produït, viscut i percebut, cal treballar-lo com a extensió indefinida en la qual s'esdevé algun fenomen social o geogràfic. El concepte de territori, que concreta aquest espai en un lloc determinat, implica l'existència d'uns límits a partir de l'acció de diferents agents, des de l'Estat fins a la persona.

Per aquest motiu, en aquest currículum s'ha cregut oportú estudiar els agents que configuren l'espai i delimiten els territoris econòmics, polítics, socials i culturals.

OBJECTIUS GENERALS

L'alumnat, en acabar la matèria, ha de ser capaç de:

1. Comprendre que el medi natural està afectat per l'activitat de les societats humanes, i que el paisatge constitueix la manifestació perceptible d'aquesta acció.
2. Caracteritzar els diferents tipus de paisatge del món, fent especial referència a Catalunya i a Espanya, segons el grau d'incidència de l'activitat de les societats humanes i la forma en què aquestes han explotat els recursos i ordenat les activitats socials i econòmiques.
3. Conèixer i sistematitzar els elements que fan divers, contrastat i plural alguns paisatges com a resultat de l'anàlisi de factors naturals, històrics i d'organització de l'espai que hi han modelat les societats, cultures de forma interdependent, aplicant-ho al territori català i espanyol entre d'altres.
4. Analitzar la importància de la xarxa urbana, de les xarxes de transports i de la distribució territorial dels centres de producció en la dinàmica econòmica i demogràfica de les societats.

BATXILLERAT

5. Analitzar les relacions entre els principals problemes d'abast geogràfic que té plantejats el món i el desigual control i repartiment dels recursos, esmentant d'una manera especial la posició de Catalunya d'Espanya dins de la Unió Europea.
6. Reconèixer els principals problemes geoestratègics actuals relacionats amb la divisió política del món i de la competència interestatal per a la creació i manteniment de zones d'influència, i les fronteres resultants .
7. Analitzar i entendre la població com un recurs essencial i comprendre que les desigualtats socials i econòmiques entre les persones i els grups socials generen percepcions diferents i conflictes d'interessos per a l'apropiació i l'ús de l'espai amb una especial referència al territori català i espanyol.
8. Aplicar els mètodes propis de l'anàlisi geogràfica, a diferents escales territorials, en el plantejament i resolució de problemes d'àmbit espacial.
9. Processar, interpretar i comunicar adequadament la informació espacial, tot aplicant les tècniques de representació cartogràfica.
10. Adquirir consciència de la globalitat dels problemes mediambientals per tal d'actuar amb prudència, eficàcia i solidaritat en les decisions que afectin a l'ordenació del territori.
11. Emetre judicis sobre diferents maneres de resoldre les desigualtats i els conflictes del món per tal de col·laborar a la consecució d'una societat mundial més justa.

CONTINGUTS

Fets, conceptes i sistemes conceptuals

1. L'espai natural i les activitats humanes.
 - 1.1. El medi natural com a escenari físic per a les activitats humanes.
 - 1.2. El medi natural com a recurs per a les activitats humanes.
 - 1.3. El medi natural com a ecosistema.
 - 1.4. Els paisatges com a termòmetre de l'equilibri entre els medis natural i social.
 - 1.5. La problemàtica ecològica mundial.
 - 1.6 El medi natural i el medi ambient a Espanya.
2. L'espai econòmic.
 - 2.1 L'espai rural.
 - 2.2 L'espai industrial.
 - 2.3 L'espai urbà i metropolità.
 - 2.4 L'espai de les comunicacions i els transports.
 - 2.5 La mundialització de l'economia.
 - 2.6 L'espai econòmic de Catalunya i d'Espanya en el context de la Unió Europea i el món.
3. L'espai polític.

- 3.1 L'organització política del territori. La divisió territorial.
 - 3.2 L'organització políticoadministrativa d'Espanya.
 - 3.3 Catalunya i la dinàmica regional europea.
 - 3.4 Conflictes al món actual: territorials, polítics, socials.
-
- 4. L'espai social i cultural.
 - 4.1 Estructura i dinàmica de la població. Polítiques demogràfiques. La població a Catalunya i a Espanya.
 - 4.2 Dinàmica i diversitat cultural en el món actual.
 - 4.3 El treball i la família al món actual.
 - 4.4 Igualtats i desigualtats socials al món actual.
 - 4.5 La societat catalana i espanyola en el context de la Unió Europea i mundial.

Procediments

- 1. Per a l'obtenció d'informació.
 - 1.1 Realització de sortides de treball de camp amb la finalitat de practicar l'observació directa i la recollida d'informació.
 - 1.2 Anàlisi, prospectiva i introducció al disseny de paisatges.
 - 1.3 Disseny i realització d'enquestes, qüestionaris i entrevistes.
 - 1.4 Lectura de documents cartogràfics: plànols, mapes, fotografies aèries, imatges satèl·lit.
 - 1.5 Lectura de documents gràfics diversos: fotografies, gravats i elements iconogràfics.
 - 1.6 Lectura de dades estadístiques procedents d'anuaris, censos, bases de dades, premsa periòdica, cercades o recuperades de la xarxa Internet o CD-ROM..
 - 1.7 Lectura de documents científics, literaris i periodístics de caràcter geogràfic.

- 2. Per al tractament i anàlisi de la informació.
 - 2.1 Aplicació de mètodes científics en l'anàlisi i interpretació de fets i fenòmens geogràfics.
 - 2.2 Càlcul de valors estadístics a partir de sèries de dades.
 - 2.3 Comparació de dades geogràfiques procedents de diverses fonts (elaboració pròpia, mitjans de comunicació, institucions, bibliogràfiques).
 - 2.4 Comparació de dades geogràfiques presentades amb diferents mitjans (gràfics, cartogràfics en suport estàndard o informàtic).
 - 2.5 Interrelació de diverses variables en l'anàlisi d'un fenomen geogràfic: les catàstrofes naturals, les migracions, la desertització.
 - 2.6 Deducció de les relacions que s'estableixen entre les diverses variables geogràfiques perceptibles en un paisatge.
 - 2.7 Aplicació de models teòrics en l'anàlisi i interpretació d'un territori.

- 3. Per a l'expressió i aplicació de la informació.
 - 3.1 Expressió oral, en exposicions personals o debats, de resultats i conclusions sobre lectures, treballs i recerques emprant la terminologia científica adequada.
 - 3.2 Expressió escrita de resultats i conclusions d'un treball utilitzant tècniques diferents: informes, esquemes, resums.
 - 3.3 Expressió gràfica de resultats i conclusions d'un treball: elaboració de mapes, quadres i gràfics estadístics, croquis, presentacions informàtiques, audiovisuals.

3.4 Formulació de propostes d'intervenció per tal d'incidir en la millora de problemàtiques dins l'àmbit de la geografia.

Valors, normes i actituds

1. Esperit geogràfic.

1.1. Curiositat envers l'entorn geogràfic i interès a buscar explicacions als fenòmens geogràfics.

1.2. Desenvolupament del sentit de lloc.

1.3. Valoració del patrimoni geogràfic (paisatgístic, urbanístic, mediambientals).

2. Esperit científic.

2.1 Rigor i honradesa en la preparació, realització i obtenció de resultats en els treballs geogràfics.

2.2 Validació de les fonts utilitzades.

2.3 Consciència de la complexitat dels fenòmens geogràfics: multicausalitat dels fenòmens.

2.4 Consciència del paper de la subjectivitat en la investigació científica.

3. Esperit crític.

3.1 Consciència de les relacions existents entre els fets geogràfics, la realitat social i les estructures de poder.

3.2 Adquisició de sentit de solidaritat envers les persones i les societats.

3.3 Consciència de l'impacte ambiental de les activitats humanes damunt del territori.

3.4 Valoració de la Terra com un tot interdependent: consciència ecològica.

3.5 Interès per trobar solucions adequades o alternatives a les problemàtiques de l'entorn geogràfic.

OBJECTIUS TERMINALS

1. Desenvolupar el sentit de lloc, la curiositat envers l'entorn geogràfic i l'interès a buscar explicacions als fenòmens geogràfics.

2. Analitzar, a través de l'estudi de casos concrets, el concepte i l'estat dels recursos naturals a Espanya, el seu nivell d'explotació, aprofitament o malbaratament, en funció de la cultura, les estructures socials i el desenvolupament econòmic de la societat.

3. Analitzar les conseqüències espacials, econòmiques i ambientals que pot comportar l'agreuament d'alguns dels problemes ecològics que té plantejats avui la societat a tres àmbits espacials (**català**, **espanyol** i **mundial**): contaminació atmosfèrica, acumulació de residus, destrucció de la capa d'ozó, sobreexplotació de la Terra.

4. Analitzar les conseqüències dels principals riscos naturals que poden afectar les col·lectivitats humanes: aiguats, terratrèmols, sequeres, contaminacions, i les mesures que poden pal·liar-los.

5. Mostrar responsabilitat envers la utilització humana dels recursos naturals a partir de la consciència ecològica de la Terra com un tot interdependent i, per tant, de l'impacte ambiental de les activitats humanes damunt del territori.
6. Identificar les variables que intervenen en l'anàlisi paisatgística i en la projecció i reconstrucció de paisatges i emprar-les en un cas simulat d'intervenció en un determinat paisatge.
7. Definir i sistematitzar els principals elements del medi natural i els tipus de paisatges de Catalunya i d'Espanya i d'Europa atenent a les seves característiques naturals i el seu grau d'humanització.
8. Identificar la xarxa de Parcs i d'Espais especials d'interès natural de Catalunya i llur problemàtica de conservació.
9. Tenir present l'existència de principis legals que regulen els usos del sòl i ordenen les activitats econòmiques en un territori.
10. Apreciar el valor de la diversitat geogràfica i de les societats humanes, tot valorant-ne el patrimoni paisatgístic, urbanístic i mediambiental, i contribuir a llur defensa i conservació.
11. Relacionar els grans espais rurals i de producció agrícola amb els fluxos comercials i l'especialització productiva a escala catalana, espanyola i mundial.
12. Explicar les causes de la localització de la indústria, la importància de la percepció del lloc i els efectes de les innovacions tecnològiques en l'adopció o la variació de criteris de localització industrial exemplificant-ho en l'àmbit espacial català i en el territori espanyol.
13. Analitzar els mecanismes de diferenciació morfològica i funcional així com la segregació espacial que es produeixen als espais urbans, interrelacionant-los amb variables com ara la planificació urbanística, el valor del sòl, la percepció del lloc, les qualitats ambientals tot interpretant a partir d'aquesta anàlisi el procés d'urbanització espanyol, i dins d'aquest del català, així com la transformació del medi rural.
14. Identificar, en un espai concret, els efectes econòmics i els fluxos de circulació de persones i mercaderies associats a l'estructuració de la xarxa de comunicacions.
15. Aplicar alguns models teòrics a l'anàlisi i interpretació dels usos del sòl o de la distribució espacial dels fenòmens geogràfics en un territori.
16. Analitzar la importància econòmica i la diversificació de les activitats terciàries i la seva implicació en l'estructuració del territori exemplificant-ho en els àmbits territorials català i espanyol.

17. Llegir, interpretar i comparar documents cartogràfics: plànols, mapes, fotografies aèries, ortofotomapes, imatges satèl·lit, per tal d'inferir les característiques d'un territori, i treballar especialment documents a gran escala.
18. Utilitzar mitjans gràfics en la presentació de resultats i conclusions d'un treball: mapes (temàtics, anamòrfics) taules i gràfics estadístics, croquis paisatgístics i cartogràfics, presentacions informàtiques, audiovisuals.
19. Utilitzar la tecnologia de la informació per a l'obtenció, tractament i presentació d'informació geogràfica.
20. Establir les relacions entre els trets econòmics i socials que caracteritzen les situacions de subdesenvolupament i els mecanismes econòmics d'intercanvi desigual.
21. Caracteritzar els trets de l'espai econòmic mundial i les característiques essencials de la Unió Europea per tal de sintetitzar els factors que expliquen la situació d'Espanya en general i de Catalunya en particular en un àrea geoeconòmica determinada i les seves conseqüències espacials.
22. Descriure, a partir de casos concrets referits a Catalunya, Espanya i Europa, les diferents jerarquies d'organització políticoterritorial, administrativa, militar, judicial, electoral i econòmica, tot destacant-hi les conseqüències derivades de l'existència de fronteres.
23. Definir el concepte de regió europea i conèixer els trets més rellevants de la política regional europea. Aplicar aquests elements a l'anàlisi d'algunes de les comunitats autònomes espanyoles.
24. Analitzar l'organització políticoterritorial de l'Estat espanyol —autonomies, províncies, municipis— i els diferents nivells de competències i de presa de decisions identificant i distingint els principals contrastos territorials entre Comunitats autònomes i els desequilibris territorials existents a Espanya.
25. Reconèixer els diferents àmbits territorials d'actuació a Catalunya de la Generalitat de Catalunya i del govern espanyol en la planificació, gestió i administració del territori així com les polítiques europees de desenvolupament regional.
26. Relacionar alguns conflictes amb la divisió política del territori —irredemptisme, divisió cultural, minorització lingüística— centrant, preferentment, l'estudi en un conflicte d'actualitat.
27. Valorar les conseqüències econòmiques, de gestió del territori i culturals, del repartiment de les terres de cultura catalana entre diferents nivells de jurisdicció territorial.

28. Interpretar l'evolució, dinàmica natural i migratòria, estructura i distribució espacial de la població catalana i espanyola en relació amb l'estructura econòmica, social i cultural, fent-se ressò de les polítiques demogràfiques postulades per l'ONU.
29. Explicitar la influència en l'estructuració del territori que tenen —tant des del punt de vista geopolític com geoeconòmic— el grau de diferenciació lingüística, religiosa, ètnica i cultural del món actual.
30. Comparar el paper de la dona en l'actualitat en diferents àrees culturals, destacant el seu paper dins de l'estructura familiar i productiva.
31. Analitzar els efectes socials del desigual repartiment de nivells de renda i de condicions laborals (atur, jornada de treball, retribucions, condicions de l'entorn laboral, desplaçaments diaris).
32. Analitzar les formes de lleure i llurs conseqüències sobre el territori i les societats —el fenomen del turisme, la terciarització del territori— en relació amb altres països europeus.
33. Explicar les característiques de la societat catalana —estructura social, repartiment de la riquesa, nivells de vida i nivell cultural— en relació amb els altres països europeus.
34. Planificar l'obtenció i recollida de dades a partir d'uns objectius científics: hipòtesi de treball, elecció de l'àrea d'estudi, criteris de selecció de la mostra, selecció de fonts.
35. Comparar i verificar dades geogràfiques procedents de diverses fonts (elaboració pròpia, mitjans de comunicació, institucions, bibliogràfiques, recollides de la xarxa) o recollides en el treball de camp.
36. Extreure informació geogràfica de diferents documents gràfics —fotografies, gravats i elements iconogràfics—, de dades estadístiques —anuaris, censos, bases de dades, premsa periòdica— i de documents textuais.
37. Mostrar rigor i honradesa en la preparació, realització i obtenció de resultats en els treballs geogràfics, especialment pel que fa a la valoració i la verificació de les fonts utilitzades.
38. Tenir present el paper de la subjectivitat en la investigació científica i ésser conscient de la multicausalitat dels fenòmens geogràfics i, per tant, de la complexitat que requereix la seva anàlisi.
39. Analitzar en profunditat una àrea geogràfica ben delimitada —per exemple, un grup de municipis, una comarca o una regió— interrelacionant els diversos factors geogràfics (configuració del medi natural, població i poblament, usos del sòl, aprofitament i gestió de recursos, xarxes de comunicacions, organització territorial, formes de vida i cultura), emprant els diversos procediments geogràfics d'anàlisi i expressió de la informació.

40. Identificar problemàtiques dins l'àmbit de la geografia i elaborar hipòtesis sobre llurs causes; formular propostes d'intervenció per tal d'incidir en la millora d'aquestes problemàtiques tenint en compte els criteris de justícia social i d'equilibri ecològic enfront dels criteris d'estricta creixement econòmic.